

ile bîpâyân oluram kime ne) ümmî olduğu söylemekle beraber kardeşi Abdurrahman'ın soyundan gelen yakınları onun okuma yazma bildiğini belirtir. Pîr-i Sâmî diye tanınan Nakşibendî-Hâlidî şeyhi Mehmed Sâmî Efendi'ye intisap eden Sâlih Baba'nın, şeyhinin irşad faaliyetlerini sürdürdüğü Kırtıloğlu Tekkesi'ndeki bir sohbet sırasında kendisinden bir şiir okumasını istemesi üzerine o güne kadar şiirle bir ilgisi olmadığı halde hemen orada irticâlen şiir söylemeye başladığı rivayet edilmektedir. Şiirleri Mehmed Sâmî Efendi'nin müridlerinden Adnan Efendi tarafından *Râbita-i Nakş-i Hayâlî* adıyla yazıya geçirilmiştir. Sâlih Baba Erzincan'da vefat etti ve Akmezarlık denen yere gömüldü. Zamanla mezarı kaybolduğundan bugün yeri bilinmemektedir. Günümüzde Hava Şehitleri Mezarlığı diye anılan bu mezarlıkta şeyhi Mehmed Sâmî Efendi'nin ve diğer bazı şeyhlerin kabirleri bulunmaktadır.

Birçok şiirinde âyet ve hadislerle yer veren Sâlih Baba'nın aruz vezniyle yazdığı manzumelerinde dili ağır, hece ölçüsüyle yazdıklarında oldukça sadedir. Şairin *Râbita-i Nakş-i Hayâlî* adlı divanı dışında iki eserinin daha olduğu, ancak bunların 1939 Erzincan depreminde kaybolduğu söylenmektedir. *Râbita-i Nakş-i Hayâlî*'de hem divan edebiyatı hem halk edebiyatı nazım şekilleri yer almaktadır. "Fenâ fi's-şeyh" makamının hallerinden ibaret olan divanı tarikat âdabını, müridlik hallerini ve mürşidlerin örnek davranışlarını anlatır. Eserde seksen dört gazel, on beş kaside, dokuz murabba, on altı muhammes, iki müseddes, bir müstezad, mesnevi kafiye düzeniyle yazılmış dört manzume, yirmi altı koşma, beş dizeden oluşan bentler ve hece vezniyle altı manzume bulunmaktadır. Sâlih Baba'nın şiirleri günümüzde Erzincan, Gümüşhane, Bayburt ve Erzurum yörelerinde makam eşliğinde ilâhi şeklinde okunmaktadır. *Râbita-i Nakş-i Hayâlî*'nin Mehmed Sâmî Efendi'nin oğlu Selâhattin Kırtıloğlu'nun özel kütüphânesinde bulunan 1899 tarihli yazma nüshası Fehmi Kuyumcu tarafından yayımlanmıştır (Ankara 1979).

BİBLİYOGRAFYA :

Erzincanlı Salih Baba: *Hayatı ve Divanı* (haz. Orhan Aktepe), Nurettin Albayrak özel kütüphanesi; *Salih Baba Divanı: Rabita-i Nakş-i Hayâlî* (haz. Fehmi Kuyumcu), Ankara 1979, s. 3-40; Ahmet Doğan, *Salih Baba: Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Şiirleri*, Ankara 2001; Nurettin Albayrak, "Bir Tasavvuf Şairi Tüfekçizade Salih Baba", *Mavera*, sy. 109, İstanbul 1986, s. 8-10; "Salih Baba", *TDEA*, VII, 440.

AHMET DOĞAN

SÂLİH CEZERE

(صالح جزرة)

Ebû Ali Sâlih b. Muhammed b. Amr
el-Bağdâdî el-Buhârî
(ö. 293/906)

Hadis hâfızı.

205 (820) yılında Bağdat'ta, oğlu Ebû Hasan Ali'den nakledilen rivayete göre ise 210'da (825) Küfe'de doğdu. Büyük dedesi Ammâr, Esed b. Huzeyme oğullarının mevlâsı olduğundan Esedî nisbesiyle tanınır. Hocası Zührlî'nin veya başkalarının huzurunda, bir hadiste geçen "hazeze" kelimesini "cezere" diye okuması üzerine bu lakapla anıldığını söyleyenler olduğu gibi bu lakabın ona çok daha önce verildiğini ileri sürenler de vardır. Sâlih Cezere kendi memleketindeki âlimlerden faydalandıktan sonra Mekke, Medine, Suriye, Mısır, Nişâbur, Rey ve Herat gibi ilim merkezlerinde öğrenimini sürdürdü. Hadis, tefsir ve tarih alanındaki bilgileriyle tanınan Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Osman b. Ebû Şeybe, Kâsım b. Ebû Şeybe, Ali b. Medîni, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, Ebû Zûr'a er-Râzî ve Ali b. Ca'd gibi âlimlerden faydalandı. Kendisinden Ebû Ahmed Ali b. Muhammed el-Mervezî el-Habîbî, Heysem b. Küleyb eş-Şâfi, Muhammed b. Yûsuf b. Bîşr el-Herevî ve Ebû Sâlih Halef b. Muhammed b. İsmâil el-Hayyâm gibi muhaddisler rivayette bulundu. Müslim b. Haccâc ondan rivayet ettiği hadislerle *el-Câmi'u's-şâhih* dışındaki eserlerinde yer verdi. 253'te (867) Nişâbur'a giderek bir müddet orada kaldı. Ardından Merv'e ve Horasan bölgesinin diğer şehirlerine gitti. 266 (879-80) yılında davet edildiği Buhara'da şehrin emirinden büyük ilgi gördü. Orada yerleşerek hayatının sonuna kadar hadis okutmaya devam etti. Sâlih Cezere, oğlu Ebû'l-Hasan'ın verdiği bilgiye göre 21 veya 22 Zilhicce 293'te (13 veya 14 Ekim 906) vefat etti.

Hadis hâfızı olan, hüccet lakabı ve doğunun muhaddisi unvanıyla anılan Sâlih Cezere güçlü bir hâfızaya sahip olup çok uzun metinleri dahi bir defa dinleyince ezberlerdi. Rivayete göre hiçbir kitaba bakmadan veya yanında taşıdığı bir metne göz atmadan hatasız olarak hadis naklederdi. Bu şekilde uzun yıllar Buhara'da hadis meclisleri düzenledi. Ezberindeki hadis bilgisi açısından Irak ve Horasan'da onun dengi başka bir kişinin bulunmadığı belirtilir. Akranı olan Kecdî, hakkında sadûk ve sebt

gibi değerlendirmeler yapılan Sâlih'ten "seyyidü'l-müslimîn" diye söz ederdi. Sâlih Cezere, dirâyetü'l-hadis ilimleri açısından da önemli bir şahsiyet olup râvi ve rivayet konusunda görüşlerine itibar edilirdi. Râviler hakkında yaptığı değerlendirmeler bu alanın önemli isimlerinin görüşleriyle genellikle uyumaktadır. Zehebî ve İbn Hacer el-Askalânî gibi bu konuda önemli çalışmalar yapmış olan âlimler, eserlerinde pek çok kişi hakkında tek başına onun görüşlerine dayanarak kanaat belirtmiştir. Çok zeki ve nüktedan bir kişiliğe sahip olan Sâlih Cezere sohbetlerinde mizahî ifadeler kullanmaktan hoşlanırdı. Bununla birlikte çok saygı uyandıran bir kişiliğe sahipti. Kaynaklarda onun *Tefsîrü'l-Kur'ân*, *el-Cerh ve't-ta'dil*, *Kitâbü'n-Nevâdir* adlı eserlerinden söz edilmekle birlikte bunların günümüze ulaşmış olmadığı bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), III, 396; Hatib, *Târîhu Bağdâd*, IX, 322-328; a.mlf., *el-Câmi' li-ah-lâkı'r-râvî ve âdâbî's-sâmi'* (nşr. Mahmûd et-Tahhân), Riyad 1403/1983, I, 294-295; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, Beyrut 1411/1990, II, 461-462; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), XXIII, 385-401; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIV, 23-33; a.mlf., *Tezki-retü'l-huffâz*, II, 617, 621, 641-642; Kays Âlî Kays, *el-İrâniyyûn*, II/1, s. 354-357; Hasan Mezyû, "Cezere, Ebû 'Ali Sâlih b. Muhammed", *Mv.AU*, V, 248-252.

SALİH KARACABEY

SÂLİH ÇELEBİ

(bk. CELÂLZÂDE SÂLİH ÇELEBİ).

SÂLİH DEDE EFENDİ

(ö. 1888 [?])

Neyzen ve bestekâr.

İstanbul'da dünyaya geldi. Mehmet Suphi Ezgi'nin Ahmet İrsoy'dan naklen yetmiş yaşlarına kadar yaşadığını kaydetmesi dikkate alındığında (*Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, I, 139) onun XIX. yüzyılın ilk çeyreği içerisinde doğmuş olduğu söylenebilir. Bu konuda çeşitli eserlerde rastlanan tarihler arasında 1818 yılı daha kuvvetli bir ihtimal olarak görülmektedir. Neyzen Yûsuf Paşa'nın üvey amcası olan Sâlih Dede, Mevleviyye tarikatına bağlı bir ailede yetişti ve bu tarikatta çile çıkarıp dede unvanını aldı. Müsikide ilk bilgileri ve ney üflemesini mevlevîhânede ağabeyi Said Dede'den öğrendi. İstanbul mevlevîhâneleri Sâlih Dede Efendi'nin hayatında önemli rol oynadı. Beşiktaş Mevlevîhânesi, bu mevle-

Sâlih
Dede
Efendi

vîhâne Maçka'ya nakledilince Maçka Mevlevîhânesi, oradan Eyüp'te Bahariye'ye nakledilince Bahariye Mevlevîhânesi ve bu arada Kasımpaşa Mevlevîhânesi neyzenbaşılıklarını yaptı. Güçlü bir ney icracısı diye tanınan Sâlih Dede, Türk mûsikisi bölümü sonradan kurulan Muzika-i Hümâyûn'a neyzen olarak girdi (1840) ve burada ney hocalığı ve icracılığı görevlerinde bulunarak kaymakam (yarbay) rütbesine kadar yükseldi. Kaymakam olduğu için Sâlih Bey diye tanındı. Abdülmecid döneminde fasıl heyetinde çalışmasının ardından Abdülâziz'in tahta çıkmasından az önce kadro kıstılaması sebebiyle emekliye ayrıldı. Kaynaklar, vefatıyla ilgili olarak Suphi Ezgi'nin tahmini olan 1888 yılını vermektedir de M. Nazmi Özalp herhangi bir kaynak göstermeden onun 17 Eylül 1887 tarihinde öldüğünü söylemektedir (*Türk Mûsikisi Tarihi*, I, 585). Sâlih Dede Efendi Kasımpaşa Mevlevîhânesi'nin mezarlığına defnedildi (a.g.e., a.y.). Muzika-i Hümâyûn hocalarından olduğu için babası ve ağabeyi gibi şeyh olamamıştır.

Özellikle peşrev ve saz semâileriyle tanınan Sâlih Dede, XIX. yüzyılın en güçlü saz mûsikisi bestekârlarından olan Tanbûrî Büyük Osman Bey'den sonra bu sahada en başarılı sanatkârlardan kabul edilmiştir. Sâlih Dede ayrıca iyi bir ney hocası idi; dönemin meşhur ney virtüozlarından olan Şeyh Hüseyin Fahreddin Dede'nin ilk ney hocasıdır. Nota yazısı gayet okunaklı olup iyi bir notist idi. El sanatlarıyla da meşgul olduğu anlaşılan Sâlih Dede, İbnülemin Mahmud Kemal'in verdiği bilgiye göre çok güzel karagöz tasvirleri yapardı (*Hoş Sadâ*, s. 285). Türk mûsikisinin birleşik makamlarından güldeste makamını terkip etmiş, ismini koymadığı bu makamın adı sonradan Hüseyin Sadettin Arel tarafından konulmuştur (*Nazarî-Amelî Türk Mûsikisi*, IV, 245). Sâlih Dede'nin bu makamdaki muhammes peşreviyle saz semâisi bugüne ulaşmıştır. Devr-i kebir peşrevle-

rinin bir kısmı dinî olan ve Nakşî Mustafa Dede'den sonra şedd-i araban Mevlevî âyini besteleyen Sâlih Dede daha çok din dışı eserler vermiştir (a.g.e., I, 139). Zamanımıza kaç eserinin ulaştığı konusunda farklı bilgilere rastlanmaktadır. Yılmaz Öztuna onun bir Mevlevî âyini, on beş peşrev, sekiz saz semâisi, bir oyun havası ve üç şarkı olmak üzere yirmi sekiz bestesinin listesini vermektedir (*BTMA*, II, 258). Sabâ ve uşşak saz semâisi, güldeste peşrevi ve saz semâisiyle hicazkâr peşrevinin notalarına Suphi Ezgi eserinde yer vermiştir (*Nazarî-Amelî Türk Mûsikisi*, I, 138-139, 172-173; III, 22-24, 46; IV, 246). Sâlih Dede Efendi'yi XIX. yüzyılın sonlarında yetiştirmiş neyzenbaşı ve semâzen Yozgatlı Deli Sâlih Dede Efendi ile karıştırmamak gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Mûsikisi*, İstanbul 1933-40, I, 138-139, 172-173; III, 22-24, 46-47; IV, 245-246; Sadettin Nûzhet Ergun, *Türk Mûsikisi Antolojisi*, İstanbul 1943, II, 500, 510; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 199-200, 259, 285; Sadun Kemal Aksüt, *500 Yıllık Türk Mûsikisi Antolojisi*, İstanbul 1967, s. 29-30; a.mlf., *Türk Mûsikisinin 100 Bestekârı*, İstanbul 1993, s. 135, 176, 178-179; Özalp, *Türk Mûsikisi Tarihi*, I, 550, 551, 583, 585-586, 587; "Sâlih Dede Efendi", *TA*, XXVIII, 78; "Sâlih Dede", *Yeni Türk Ansiklopedisi*, İstanbul 1985, IX, 3368; Öztuna, *BTMA*, I, 279, 311; II, 252, 257-258, 503.

ZAUİR ŞÜKÜROV

SÂLİH EFENDİ, Çemşîr Hâfız

(ö. 1236/1820-21)

Osmanlı hattatı.

Mehmed Sâlih Efendi, kalemindeki güç ve sağlamlık sebebiyle yazıdaki metaneti sert ve dayanıklı şimşir ağacına benzetilererek Çemşîr Hâfız veya Hâfız Çemşîr diye tanındı. Medrese öğrenimiyle beraber Neyzen Ak Molla Ömer Efendi'den sülûs ve nesih yazılarını öğrenip icâzet aldı. İstanbul'un Sultanahmet, Salacak ve Erenköy gibi semtlerinde oturdu. Yazıya olan yeteneği ve gayretiyle zamanının hattatları arasında öne çıktı ve kendine has güzel bir şive ortaya koydu. Bu başarısı sebebiyle Enderûn-ı Hümâyûn'a hat hocası olarak tayin edildi, burada birçok talebe yetiştirdi. Sayısız kıta, murakka' ve cüz yazdı. Sâlih Efendi'nin, nesih hatla 366 mushaf yazdığı bilinmekte ise de Muhsinzâde Abdullah Bey 454. mushafını gördüğünü söylemiştir (Habîb, s. 164). Bunlardan Topkapı Sarayı Müzesi'nde korunan mushaf-ı (Yeniler, nr. 5691) Ekrem Hakkı Ayverdi

Sâlih Efendi'nin sülûs kıtası (Muhittin Serin koleksiyonu)

hat koleksiyonunda mevcut, 1817 yılında yazdığı mushaf dışında günümüze ulaşan mushafına rastlanmamıştır. Şevket Rado özel bir koleksiyonda bir mushafını gördüğünü kaydeder. Ayrıca müze ve özel koleksiyonlarda kıta ve yazı albümü bulunmaktadır. Yenibahçe ve Atmeydanı'nda iki çeşmenin kitâbe yazıları da ona aittir. Sâlih Efendi 1236'da (1820-21) mushaf yazarken vefat etti.

BİBLİYOGRAFYA :

Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 346; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 164; İbnülemin, *Son Hattâtlar*, s. 352; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts. (Yayın Matbaacılık), s. 195; Muhittin Serin, "Ekrem Hakkı Ayverdi Hat Koleksiyonu", *Ekrem Hakkı Ayverdi Hâtıra Kitabı* (ayrı basım), İstanbul 1995, s. 31, 34, 36, 48; M. Uğur Derman, *Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Hat Koleksiyonundan Seçmeler*, İstanbul 2002, s. 22.

MUHİTTİN SERİN

SÂLİH EFENDİ, Suyolcuzâde

(1807-1862)

Türk mûsikisi bestekârı,
hânende.

15 Rebûlevvel 1222 (23 Mayıs 1807) tarihinde İstanbul'da Edirnekapi civarındaki Çukurbostan'da doğdu. Asıl adı Sâlih Vâfi Mehmed'dir. Suyolcular Kethüdâsı Hacı Hasan Efendi'nin oğlu olduğundan "Suyolcuzâde" diye tanındı. Yedi sekiz yaşla-